

MAŁA WIEŚ

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

MAŁA WIEŚ, ziemia czerska województwa mazowieckiego (ob. powiat grójecki, województwo mazowieckie), pałac Walickich, *corps de logis*, parter i *piano nobile*, pokoje paradne, westybul i schody paradne, polichromia iluzjonistyczna wewnątrz

Datowanie (z fazami)

1799-1808

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

Bazyli Walicki h. Łada i Rozalia z Nieborskich h. Lubicz, wojewodostwo rawskie, kolatorzy świątyni

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

Włosi Antonio Tombar i Domenico Masolatti z Warszawy (atryb.), uzupełnienia – Robert Stankiewicz z Warszawy

Historia powstania

Wieś rycerska – siedziba rezydencji Walickich herbu Łada z drewnianym dworem barokowym zapewne z końca XVII w. Nowy pałac wczesnoklasycystyczny z *corps de logis* i czterema odseparowanymi, kwadratowymi w planie oficynami-pawilonami, zbudowany w latach 1783-1786 z fundacji dziedzica sąsiedniego majątku Mała Wieś – Bazylego Walickiego herbu Łada (lata życia: ok. 1726-1802), wojewody rawskiego i zaufanego dworzanina i stronnika króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, kawalera Orderów: Św. Stanisława i Orła Białego, oraz Rozalię z Nieborskich herbu Lubicz, najprawdopodobniej wg projektu arch. Stanisława Zawadzkiego z Warszawy (bud. Hilary Szpilowski, 1753-1827). Zwrócony fasadą na południe, dwutraktowy, z sienią, boczną klatką paradną i Salą asamblową (zw. Warszawską) na osi w trakcie ogrodowym. W latach 90. XVIII w., z inicjatywy ich córki – Klementyny Koziatulskiej – wykonana kompleksowa iluzjonistyczna, wczesnoklasycystyczna polichromia wewnątrz paradnych parteru i *piano nobile* z iluzjonistycznymi podziałami architektonicznymi i bogatą dekoracją figuralną i ornamentalną (w tym groteskową), wykonana zapewne przez sprowadzonych z Warszawy włoskich współpracowników Vincenza Brenny: Antonia Tombariego i Domenica Masolattiego, uzupełniona 1808 wg projektów Saksończyka Friedricha Alberta Lessela (1767-1822) przez malarza stołecznego Roberta Stankiewicza.

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Rezydencja i majątek ziemski dziedziczone kolejno przez Rzewuskich, Zamoyskich, Lubomirskich i Morawskich, zakres ówczesnych prac remontowych nieznany. Po 1945 r. przejęte na rzecz skarbu państwa, przeznaczony na Dom Wypoczynkowy Urzędu Rady Ministrów PRL, przeszedł kompleksowe remonty modernizacyjne w latach 1949-1950, konserwacja polichromii ok. 1960 r., wyk. PPKZ. W 2010 r. wykupione od ostatnich prawowitych właścicieli przez Wiesława i Leszka Barańskich, z przeznaczeniem na luksusowe centrum hotelowo-konferencyjne. Ostatnia kompleksowa konserwacja wewnątrz i wszystkich malowideł w latach 2013-2016, jako element gruntowego remontu, wyk. firma , kier. art. kons. Andrzej Karolczak z Warszawy.

Kompozycja / układ

Parter-*piano nobile*:

trakt frontowy, Westybul i paradna klatka schodowa, dekoracja w tonacji *en camaïeu*, ściany z rustyką zwieńczoną profilowanym gzymsem, arkady przejść i nisz oraz owalne świetliki korytarza służebnego ujęte profilowanym obramieniem, w podniebiu arkady klatki schodowej kasetony z kolistymi guzami; strop z iluzjonistycznymi plafonami ujętymi bogatymi ramami profilowymi z półwałkiem lauru i pasem kanelurek, na płaskich konsolach na osi kolumn, między którymi pasy z płycinami; na poziomie piętra ściany dzielone pionowo profilowanymi płycinami dwóch szerokości – w szerszych kontrpłyciny z guzkami w górnych narożach, z dwudzielnymi girlandami laurowymi, z centralnym podwieszeniem z kokardą i wieńcem, z antykizującym zwisem panopliowym (na ścianie wschodniej – z dodaną szerszą, przesłaniającą granice pola, prostokątną tablicą *all'antica* z odcinkami łezek, w polu inskrypcja łacińska

kapitałą antyczną: „DISCITE VICTURI PATRUM POST FATA NEPOTES / VELLE DEO PATRIAE VIVERE VELLE MORI”, zwieńczona owalnym kartuszem z herbem Łada, z dwoma orderami: św. Stanisława i Orła Białego, ujęty girlandami laurowymi i *fasces*, pod tablicą burkanion z podwieszoną w dwóch punktach, przewieszona na rogach draperia, z dzwoneczkiem na osi), w węższych zwisy tekstylne na kokardami i trzema kolistymi kiściami owocowymi; okna i świetliki korytarza ujęte opaskami, u dołu z kontrpłycinami, u góry płyciny z girlandą laurową; ponad drzwiami kontrpłyciny z podobną dekoracją; strop na szerokiej fasecie, tej wąskiej płyciny, w środku, asymetrycznie położone, prostokątne obramienie z półwałkiem lauru, w centrum w wieńcu lauru okolona profilowaną opaską rozeta liściasta.

Parter:

trakt ogrodowy, Pokój wedutowy, na planie kwadratu, z oknami od strony północnej, ściany dzielone boniowaniem, wokół drzwi profilowane opaski, zwieńczone girlandami lauru, w ścianach prostokątne otwory z żelaznymi balustradami (po jednym w ścianach wschodniej i zachodniej, dwa mniejsze w południowej, podobnie między oknami – przedzielone kolistym medalionem z profilowym wizerunkiem władców Rzymu, odpowiednio: Tytusa i Juliusza Cezara, z inskrypcją zapisaną kapitałą wzdłuż górnej krawędzi), w których wodne weduty sentymentalne w typie włoskiej, z kulisowo rozłożonymi wysokimi brzegami zatok / jezior i wyspami, grupami drzew i ruinami, mostami lub latarniami morskimi; strop na wąskiej fasecie, z iluzjonistycznymi pasami kanelurek i ornamentów, w centrum, w otoku lauru, opaska z rozetą liściastą.

Piętro:

Trakt frontowy, Pokój filozofów, na planie prostokąta, dekoracja antykizująca w tonacji *en camaïeu*, na ścianach niski pas cokołu z płycinami, wyżej nieregularny układ prostokątnych, oprofilowanych płycin z jaśniejszymi kontrpłycinami z wyciętymi narożami, w górnych guzki z podwieszoną girlandą laurową, w części pół (w tym nad drzwiami) na osi kolisty medaliony z ciemnym tłem, z imitującymi białomarmurową lub kamienną rzeźbę popiersiami profilowymi starożytnych filozofów i pisarzy, z inskrypcjami z ich imionami, kapitałą: Arystotelesa, Arystydesa, Cyserona, Hipokratesa, Homera, Horacego, Platona i Sokratesa; gzyms koronujący uskokowy, z dwoma pasami ornamentalnymi; strop na szerokiej fasecie, dekorowanej uskokowymi płycinami, w których na ciemnym tle fryz z pasem palmetowo-akantowym.

Trakt frontowy: Gabinet pompejański, prostokątny w planie, z dwoma oknami od strony południowej, w ściętym narożniku północno-wschodnim hemisferyczna nisza na piec, po prawej kominek; polichromia wielobarwna z bogatą dekoracją groteskową w typie rzymskim antyčno-renesansowym, na białawych tłach w ciemnych ramach; ściany z pasem cokołu zwieńczone pasem ornamentalnym, na osiach podziałów płyciny z plecionkami roślinnymi, wyżej w sześciu polach symetryczne kompozycje dwóch typów groteski *all'antica* – na osi ścian północnej i południowej z centralną hermą-kaneforą, bocznymi ramkami *en grisaille* z przedstawieniami z „Metamorfoz” Owidiusza, odpowiednio: po lewej Leda z łabędziem, po prawej Danae i złoty deszcz, odpowiednio – Psyche z amorkami, Wenus; powyżej zawieszona na szarfach, aplikowane, ujęte drewnianą złotą ramką owalne wyobrażenia na błękitnym tle, *en grisaille* postaci bóstw, w pozostałych czterech – na ścianach wschodniej, północnej (dwie) i zachodniej, w dolnej części uszakowane obramienie ze scenami *en grisaille* na niebieskim tle, ze scenami: Neptun i Coronis, Pan i Syrinx oraz Apollo i Dafne (na ścianie zachodniej prostokątne lustro), wyżej na osi owalne medaliony *en camaïeu*, odpowiednio: Neptun, Zeus, Wenus i Wulkan oraz Diana z Efezu jako alegorii ziemi, po ich bokach mniejsze, kolisty medaliony z niebieskimi tłami i postaciami *en grisaille*, odpowiednio: Architektura i Geometria, Muzyka i Astronomia, Malarstwo i Rzeźba, w górnej strefie małe medaliony-mandorle z zielonymi tłami i postaciami bóstw-alegorii pór roku: Apolla, Flory, Bachusa i Sylena przy ogniu (?). Drzwi z sześcioma obwiedzionymi czarno polami, wypełnionymi groteskami, w supraportach ujęte rogami obfitości aplikowane medaliony owalne z błękitnym tłem i postaciami bogiń w tonacji *en grisaille*. Strop na szerokiej fasecie, ujętej profilami ornamentalnymi, w pasie fryz groteskowy z różnorodnymi maskaronami flankowanymi przez chimery, oraz z aniołkami, w centrum, na białawym tle kolisty plafon w otoku lauru, na niebieskim tle ulatujący aniołek z koszykiem kwiecia, wokół w trzech okręgach pasy kwiecia, lauru i falującej szarfy, do której

podwieszane na guzkach promieniście osiem taśm z kokardami i wieńcami kwiecia, między nimi także girlandy.

Sala asamblowa (zw. Warszawską), na planie wydłużonego prostokąta, z trzema oknami od północy i czterema drzwiami (po dwa, symetrycznie, w ścianach bocznych), z iluzjonistycznymi podziałami architektonicznymi i wedutami: w ścianach partia niskiego cokołu, artykulacja pilastrami (w ścianie północnej) i kolumnami z belkowaniem w porządku jońskim o pseudoporfirowych trzonach, na tle dwustrefowych, prostokątnych płyt w opaskach (tła zielone, w górnych białawe plecionki pędów roślinnych), wokół okien i drzwi opaski profilowe (w tych pierwszych zwieńczenia w postaci odcinków gzymsu, z pasem kimationu kolistego i ząbków; drugich z pasem ornamentu, powyżej wsparte na skrajnych konsolkach trójkątne naczółki z pasem ząbków, we fryzie wieńce i symetryczne gałązki lauru); na ścianie południowej między dwoma rzędami kolumn z balustradą żelazną weduta Warszawy od strony Gołędzinowa (Pragi) ku zachodowi, w ścianie zachodniej między portalami i takimiż kolumnami rozległy widok na Zatokę Neapolitańską z dymiącym Wezuwiuszem; strop na szerokiej fasacie, w której płyciny z ciemnym tłem i plecionką roślinną, na osiach jaśniejsze występy z płycinami z imitacją rzeźbiarskich reliefów ze scenami z życia bogów antycznych, plafon w formie owalnego okulusa z profilowanym otokiem i imitacją ozdobnej, kutej balustrady, w centrum z trzema ulatującymi puttami-zefirkami, trzymającymi wici kwiatów; w narożach ciemniejsze wykrojowe pola z symetrycznymi plecionkami roślinnymi.

Pokój Amora, na planie wydłużonego prostokąta, z dwoma oknami od północy, polichromia iluzjonistyczna, ornamentalna uzupełniająca dekoracyjną stolarkę portali z supraportami, obudowy kominka i okien; w ścianach pola z bordiurą z pasem winorośli, gzyms profilowany (gipsowy) z pasami ornamentalnymi (najniższy z fryzem orłów i wieńców lauru z wstążkami); strop na szerokiej fasacie, ujętej profilami ornamentalnymi, z głównym pasem palmet akantu, w narożach trójkątne pola z motywem parasolowym.

Pokój Dam, o analogicznym planie i układzie dekoracji, pola jasne z ciemniejszymi bordiurami, we fryzie szeroki pas z palmetkami muszlowymi, w fasacie stropu rombów kasetony z czworobocznymi rozetkami, w centrum kolistą rozetą ornamentalną z szerokim pasem sześciobocznych pól z palmetkami.

Ikonografia

Unikalny zespół ciągu wnętrz paradnych w podwarszawskiej rezydencji magnackiej z późnej fazy epoki stanisławowskiej na Mazowszu, pod względem ikonografii mający budować nowoczesny, inspirowany antykiem i kulturą humanistyczną obraz propagandowy rodu Walickich herbu Łada, jako wojewodostwa rawskiego i stronników dworu królewskiego i stronnictwa patriotycznego w okresie Sejmu Wielkiego. Kostium antykizujący nadano konsekwentnie wszystkim wnętrzom na parterze i *piano nobile*, uzupełniając rustykę (a w Sali asamblowej artykulację kolumnową) o szereg elementów typowego programu inspirowanego starożytnością: zespół medalionów z popiersiami wybitnych uczonych i władców greckich i rzymskich i panopliony. Wyjątkowo dekoracyjną oprawę zyskał salonik – Pokój pompejański, usytuowany na piętrze w trakcie frontowym, którego bogata malatura groteskowa miała zapewne nawiązywać do najwyższej próby podobnych wnętrz w rezydencjach królewskich (Zamek, Biały Domek i Pałac na Wyspie w Łazienkach warszawskich) oraz w głównych siedzibach wielkich rodów magnackich Rzeczypospolitej: Mokronoskich w Jordanowicach pod Grodziskiem Mazowieckim, Radziwiłłów w Nieborowie czy Giedroyciów w Rybieniu Starym.

Analiza formalno-stylistyczna

Zespół dekoracji malarskich wnętrza pałacu Walickich w Małej Wsi dzięki źródłom archiwalnym doczekała się kilku opracowań naukowych. Jest to jedna z najwybitniejszych realizacji wczesnoklasycystycznych świeckiego malarstwa monumentalnego na historycznym Mazowszu, porównywalna pod względem jakości i ilości z realizacjami z kręgu królewskiego w Białym Domku i Pałacyku Myślewickim w Łazienkach Królewskich w Warszawie oraz w Nieborowie i Arkadii, Jordanowicach pod Grodziskiem Mazowieckim, Rybieniu Starym. W końcu lat 90. XVIII w. w Małej Wsi pracowali najprawdopodobniej dwaj włoscy współpracownicy Vincenza Brenny (1747-1820), który opuścił w 1784 r. Warszawę na rzecz Petersburga: Antonio Tombari i Domenico Masolatti, w

późniejszym okresie stale obecni w Warszawie w kręgu najlepszych dysponentów sztuki epoki stanisławowskiej. Z kolei znakomity wystrój groteskowy Gabinetu pompejańskiego (w typie malatur z grot rzymskich (Domus Aurea cesarza Nerona) oraz Loggiety kard. Bibbiena (1517) oraz Stanze pałacu watykańskiego pędzla warsztatu Rafaela Santiago ()), spopularyzowanych za sprawą wydawanych w Rzymie serii wzornikowych rycin Giovanniego Volpata i Giovanniego Ottavianiego) przed Aleksandrą Bernatowicz wiązano przejściowo z Janem Bogumiłem Plerschem (1732-1817). Za najbliższą analogię kompozycyjno-formalną spośród realizacji rzymskich badaczka ta wskazała dekoracje groteskowe w Sala dello Zodiaco w Palazzo Spada (pocz. XIX w.), podniosła ponadto problem wykorzystania plakiet biskwitowych produkcji angielskiej farfurnii Josiaha Wedgewooda. Nieznany natomiast pozostaje, potwierdzony źródłowo udział w modernizacji / uzupełnieniu tego wystroju w r. 1808 wg projektów stołecznego architekta drezdeńskiego pochodzenia Fryderyka Alberta Lessela (1767-1822), które wykonał utalentowany przedstawiciel młodszego pokolenia twórców warszawskich – Robert Stankiewicz, wstawiony w kolejnych latach analogicznymi malaturami groteskowymi i pejzażami sentymentalnymi typu włoskiego w rezydencjach: Walickich / Kozielskich w Błędowie oraz Gorzeńskich w Dobrzycy pod Kaliszem. Szczególną uwagę zwraca wspaniała panorama Warszawy od strony wschodniej (z kierunku wsi Gołędzinów pod Pragą), w czytelny sposób nawiązująca do analogicznej pracy sztalugowej pędzla Wenecjanina Bernarda Bellotta zw. Il Canaletto dla Zamku Królewskiego w Warszawie (1770).

Źródła i literatura przedmiotu

Warszawa, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Dział Ewidencji i Rejestru Zabytków Architektury, karta nr 3104, 29.06.1955, oprac. D. Kaczmarzyk; 2001, oprac. J. Maraśkiewicz.

Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. X: *Województwo warszawskie*, red. I. Galicka i H. Sygietyńska, z. 5: *Powiat grójecki*, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska oraz D. Kaczmarzyk, Warszawa 1971, s. 43-35, fig. 45-48, 51-54, 105-114; A. Bernatowicz, *Dobrzyca – Błędów – Mała Wieś. Dekoracje „Jego Mości Pana Malarza” Roberta Stankiewicza*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 66: 2004, nr 1-2, s. 61-78; A. Bernatowicz, *Niepodobne do rzeczywistości : malowana groteska w rezydencjach Warszawy i Mazowsza 1777-1820*, Warszawa 2006, s. 151-167, 257-270, il. 70-72, 76-82, 144-156; Z. Rola-Stężycki, *Mała Wieś i jej dzieje*, Warszawa 2017, s. 34-38, il. nlb.; A. Bernatowicz, *Wezuwiusz i groteska na Mazowszu. Dekoracje malarskie w pałacu w Małej Wsi*, w: *Poza Warszawą*, red. A. Pieńkos, M. Wardzyński, t. 2: *Arcydzieła plastyki XIX i XX wieku w świątyniach i rezydencjach na Mazowszu*, red. A. Pieńkos, Warszawa 2019, s. 51-53, il. nlb.

Fotografie:

